

Методе истраживања узрока међународних сукоба

Апстракт: *Провера хипотеза на основу података прикупљених искључиво из књига, текстова и часописа је одавно превазиђена. Радове оних који се и даље користе методама „парафразирања“, „превођења“, „преписивања“ би требало озбиљно преиспитати. У истраживању друштвених феномена већ се дуго и успешно примењују анкете и интервјуи као основне методе прикупљања података, а квантитативне методе за њихову обраду и анализу. Међународни сукоби појмовно припадају истраживачком пољу међународних односа, па се зато у сврху њихове анализе употребљава управо њихов епистемолошко-методолошки апарат. Циљ овог рада је да истражи могућности примене савремених методолошких тенденција у друштвеним наукама на истраживање међународних сукоба и да понуди теоријски образац за емпиријско изучавање порекла међународних сукоба.*

Кључне речи: *међународни сукоби, теорије међународних односа, теоријска синтеза у међународним односима, методе прикупљања података, методе анализе података, провера хипотеза*

Студије међународних односа покушавају да објасне широк спектар политичких интеракција међу земљама, друштвима и организацијама. Теоријским простором међународних односа већ дуго доминирају расправе и дебате између три велика приступа – реализма, либерализма и конструктивизма – које онемогућавају њен напредак и основни циљ сваке теорије: предвиђање. Основна линија сукоба између приступа повлачи се из њихових различитих онтолошких позиција, да би наставила да се креће у правцу њихових непомирљивих епистемологија и методологија. У последње време су, међутим, приметни напори бројних теоретичара у стварању темеља за могуће синтезе сукобљених приступа међународним односима. Било да је у питању рат или мир, економска сарадња или безбедносни режим, истраживања међународних односа захтевају употребу својеврсне синтезе теорија, приступа и метода, како би се идентифико-

вали главни процеси и токови промена и на правилан начин захватила њихова сложена реалност. Такође, бројне анализе међународних конфликта прати епитет једностраности, необјективности, приступи *à la carte*, пуни предрасуда и погрешних интерпретација. Први део овог рада ће зато бити посвећен преиспитивању могућности стварања синтезе теорија и приступа у међународним односима и њене примене на истраживање међународних сукоба. У другом делу ће бити исцртан теоријски модел за израду пројекта емпиријског истраживања међународних конфликта. Трећи део ће се бавити преиспитивањем увођења савремених метода друштвених наука у испитивање међународних сукоба, које се тичу прикупљања и анализе података.

Теоријска синтеза код узрока међународних сукоба

Код истраживача међународних односа постоје опречна схватања по питању продуктивности сукоба њихових теорија. Дуго је преовладавало мишљење да су њихови сукоби у ствари извор прогреса, да жива и упорна теоријска расправа може само да обогати неку научну дисциплину. Међутим, појавила су се схватања да је ове различитости од самог почетка излажу суровим и надасве некорисним турбуленцијама. Не постоји јасан консензус око предмета истраживања, око тога шта чини спољашње, а шта унутрашње узроке, а ни јасна граница између студија међународне политике и изучавања осталих аспеката политичких наука.¹ Сви ови проблеми вуку порекло од дубоких разлика у онтологији, епистемологији и методологији истраживања међународних односа које ове теорије и приступи користе. Теорије и алтернативни приступи у дисциплини међународних односа – реализам, либерализам, социјални конструктивизам, бихевиоризам, марксизам, феминизам, институционализам, идеализам и др, надмећу се за позицију водеће теорије у међународним односима. На трону су се смењивали реализам и либерализам, традиционализам и бихевиоризам, а једнолична слика међународних односа је остајала непромењена.

Краточвил и Раџи запажају да је питање контрадикције онтологије и епистемологије изненађујуће занемарено у литератури о међународним

¹ Видети: Јелица Стефановић-Штамбук, *Дипломатија у међународним односима* (Београд: ФПН – Чигоја штампа, 2008), 145-245; Steve Smith, „Positivism and Beyond,” in: *International Theory: Positivism and Beyond*, 11-44 (Cambridge: Cambridge University Press, 1996); Andrew Moravcsik, „Liberal International Relations Theory: A Scientific Assessment,” in: *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, 159-204 (Cambridge, MA: The MIT Press, 2003), Andrew Moravcsik, „Theory Synthesis in International Relations: Real Not Metaphysical,” *International Studies Review* vol. 5, 1 (2003): 159-204.

режимима.² Онтолошка полазишта и последична епистемолошко-методолошка опредељења су полазна основа за класификацију и типологизацију приступа међународним сукобима. Пре пристизања постмодерниста, постструктуралиста, критичке теорије, социјалног конструктивизма и осталих рефлективистичких праваца, у дисциплини међународних односа питање онтологије и онтолошких полазишта готово да се није ни постављало. Данас је то врло важан део дискурса међународних односа.

Онтологија нам говори о природи неког бивствовања и кључно питање које она поставља је: *Да ли постоји стваран свет који је независан од нашег знања о њему?* Одређивање онога „што јесте“ и онога „што није“ је онтолошки императив који утиче на избор три могуће епистемолошке позиције. Они који сматрају да постоји свет који није завистан од нашег знања о њему заузели су позицију *онтолошког фундаментализма*. То подразумева да наша схватања не утичу на стварање света и они одбијају да поверују да ми на било који начин можемо да извршимо утицај на њега, јер је он непроменљив, дат. Оваква позиција доводи до епистемолошких последица, тј. избора бројних метода, теорија и приступа који се сврставају у позитивизам. С друге стране, *позиција анти-фундаментализма* подразумева схватање света који је употпуности друштвено конструисан, који зависи од посматрача и следствено томе је врло променљив. Импликације ових избора по епистемолошки и методолошки оквир кретања су дубоке.

Стив Смит у тексту *Positivism and Beyond*³ тврди да онтологија не долази пре, нити одређује епистемологију, али то ипак није тачно. Ако претпоставимо да постоји стваран свет независно од нашег знања о њему, ми можемо да га, у одређеној мери захватимо и опазимо, а то нас води до епистемолошког позитивизма. Такође можемо претпоставити да зато што постоји независно од нас, без обзира шта ми радили и покушавали, наши поступци не утичу на његово конституисање или било какву промену, што опет захтева одређене методе, теорије и приступе који управо проистичу из ове претпоставке. Али, ако претпоставимо да не постоји реалан друштвени свет који је независан од нашег знања, онда нећемо ни бити у могућности да га посматрамо, и нећемо користити позитивистичке методе, теорије и приступе. У ствари, ми не можемо ићи даље од оне почетне Декартове премисе: *Мислим, дакле постојим (Cogito ergo sum)*. Одређивање онога што јесте и онога што није је онтолошки императив који нужно долази пре одабира једне од три епистемолошке позиције у истраживању. Приклањање једној епистемологији просто вапи

² Friedrich Kratochwil and John Gerard Ruggie, „International organization: a state of the art on an art of the state,” *International Organization* 40, 4 (2009): 753-775.

³ Steve Smith, „Positivism and Beyond,” in: *International Theory: Positivism and Beyond*, 11-44 (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

за одговором на онтолошко питање. Ако је неко позитивиста, он је онда нужно одабрао фундаментализам, а следствено, ако је неко одабрао епистемолошки интерпретативизам, тај је *a priori* одбио онтолошки фундаментализам, и сврстао се под анти-фундаменталистички кишобран.

Епистемологија је теорија сазнања и она нам пружа одговор на питање шта је то што ми можемо да сазнамо о свету и на који начин стицемо то сазнање. Она нужно зависи од одабране онтолошке позиције, тј. схватања света. Избор епистемолошке позије започиње питањем: *Може ли посматрач да открије реалне или објективне односе између друштвених феномена?* Одабир онтолошког полазишта у погледу постојања реалног друштвеног света мимо знања и схватања самих субјеката, води до два могућа одговора.

Онтолошки фундаменталисти ће одговорити позитивно, јер сматрају да је могуће посматрати реалне или објективне везе између друштвених феномена, након утврђивања да, на онтолошком нивоу, постоји стваран, „објективан“ свет. Они се сврставају у позитивисте. Анти-фундаменталисти ће одговорити негативно, због њиховог одбијања да прихвате постојање стварног света мимо субјективитета, тј. *Како неко уопште може да посматра тај свет када, у ствари, он ни не постоји?* Они припадају групи епистемолошких интерпретативиста. Међутим, постоје и теоретичари међународних односа који заузимају средишњи простор у овој дихотомији, верујући да је могуће открити реалне везе између друштвених феномена путем непосредног опажања, али да постоје и неки аспекти друштвене стварности и феномена које је немогуће директно опазити. Они творе епистемолошки правац научног реализма, јер покушавају да објасне опажајне феномене, а да разумеју оне који се не могу непосредно опазити.

Претпостављајући објективитет света, позитивизам користи квантитативне анализе и емпиријске претпоставке. Интерпретативизам се заснива на субјективизму и зато наглашава употребу квалитативне анализе, а научни реализам који претпоставља објективност опажајних чињеница, а субјективизам за оне неопажане, употребљава истовремено и квантитативне и квалитативне методе.

Карактер дијагнозе и тумачења у анализи међународних сукоба има врло дубоке политичке и моралне последице, док поједностављења и пристрасности у великој мери отежавају разумевање узрока, актера и импликација сукоба.⁴ Постоји врло мало разлога за претпоставку да је рат ексклузивно резултат антидемократске власти, жеље за профитом или дубоких социјалних раскола, како то сматрају либерали; или да је њихов узрок поремећена равнотежа снага међу државама, безбедносна

⁴ Радмила Накарада, *Распад Југославије: Проблеми тумачења, суочавања и транзиције* (Београд: Службени гласник, 2008), 8.

дилема и хегемонска доминација како то виде реалисти, или идеје и дискурси како тврде конструктивисти. Због свега тога, задатак за међународну теорију није да изабере исправну научну филозофију са стварање једне универзалне теорије међународних односа, већ је то пре исправно комбиновање основних теорија и њихово коришћење ради добијања проверљивих објашњења феномена светске политике.⁵

Комплетно разумевање узрока једног конфликта захтева солидаран напор теорија и приступа у међународним односима. То нарочито важи за сукобе који избијају након завршетка Хладног рата, јер их карактерише читав сплет фактора и њихове интеракције у времену и простору које не могу бити правилно објашњене и разумљиве употребом само једног теоријског приступа. Зато сваки истраживач, пре него што приступи свом раду, мора да се одрекне својих парадигматских и теоријских опредељења и да примени теоријску синтезу која укључује најважније поставке и решења реалистичке, либералне и конструктивистичке теорије међународних односа.

Као основна препрека која се поставља пред задатак изградње теоријске синтезе различитих теорија и приступа међународних односа, и коју наглашава већина аутора, јесте некомпатибилност њихових онтологија, а самим тим и њихових различитих епистемолошких и методолошких полазишта. Сви напори чињени до сада ишли су у правцу насилног подређивања једној онтологији и ка наметањима и убеђивањима која су само стварала конфликте и теоријске неповезаности у дисциплини међународних односа. Међутим, решење се не налази у изједначавању различитих позиција и проналажењу најмањег заједничког имениоца, већ пре свега у томе да ове различите приступе применимо на оним тачкама и у оним областима где дају најбоље резултате. Конструктивистичка онтологија нормативних структура и идеја које конструишу актере и њихове интересе у међународној ацени обогаћује реалистички приступ својим социолошким аргументима. С друге стране, она не заговара потпуно одбацивање позитивистичке епистемологије реализма, већ предлаже да се она отвори за интерпретативна решења и за различите технике теоретизације дискурса, како би на исправан начин реконструисала идентитете актера и земаља у међународном свету. Иако многи одричу употребљивост либералних теорија у истраживању међународних сукоба, тврдећи да оне функционишу само када је присутан мир, док са првим знацима рата постају потпуно неупотребљиве, ипак им се не може порећи богатство емпиријских резултата којима значајно доприносе овом пољу.

---

⁵ Andrew Moravcsik, „Liberal International Relations Theory: A Scientific Assessment,“ in: *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, 42 (Cambridge, MA: The MIT Press, 2003).

У књизи *Стратешки избор и међународни односи*, Лејк и Пауел су предложили методолошки приступ стратешког реципроцитета (стратешког избора), који представља први покушај сусрета сукобљених теорија међународних односа на терену преговарања.⁶ Након њих, Ендру Моравцшик је практично применио модел теоријске синтезе на примеру европских интеграција као модела дипломатских преговора. Моравцшик је повезао главне теорије и тако анализирао круцијалне преговоре о стварању, развоју и промени уговорне структуре Европске уније.⁷ Он је користио либерализам да би одредио националне преференције држава, рационалистичке теорије погађања како би објаснио успехе и резултате преговора о расподели остварених добити, а институционалистичка теорија му је послужила како би осварио увид у феномен преношења надлежности у оквиру првог стуба Европске уније.⁸

Идеје, вредности и идентитети су категорије конструктивизма, али оног тренутка када постану објект опстанка, основни циљ неке земље и њеног националног интереса, постају објашњиве само уз помоћ заједничког рада теорија и приступа. Реализам нам разјашњава начине њиховог остварења, али без конструктивистичких анализа њихове природе, порекла, артикулације, контекста и актера, ми не можемо закључити пуно. Проблем узрока једног међународног сукоба покреће читав низ питања која се тичу историје, наслеђа, реалних проблема, криза, економских баријера, политика и друштвених раздеоба. Рационалистичка матрица се задовољава објашњењима *зашто* одлучујемо и делујемо на одређени начин, али неопходно је одговорити на питање *како* перципирамо претње и како их конструишемо.

Одређујућа особина сукоба нове генерације (након Хладног рата) је интернационализација, тј. учешће великог броја актера, а нарочито великих светских сила. Њихови мотиви, интереси, вредности и парадигме не могу бити схваћени само коришћењем реалистичког методолошког апарата, јер се међународни систем безбедности и одбране не састоји само од територија, популације, војне и материјалне моћи држава. Морамо такође употребити претпоставке конструктивизма, како бисмо објаснили како се материјални извори разумеју, организују и користе да би се остварио мир и безбедност (интервенције, алијансе, савези и пријатељства). Од огромног значаја по ово питање су нам и претпоставке либерал-

⁶ David H. Lake and Robert Powell, „Strategic Choice and International Relations,” in : *Strategic Choice and International Relations*, 1-38 (Princeton: Princeton University Press, 1999).

⁷ Andrew Moravcsik: *The Choice of Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1998).

⁸ Стефановић-Штамбук, *Дипломатија у међународним односима*, 245.

ног институционализма, нарочито функционалне теорије међународне сарадње Роберта Кохејна, који тврди да државе сарађују на међународном плану како би оствариле или увећале своје (себичне) циљеве и смањиле неизвесност својих међусобних односа.⁹

Анализе првог нивоа, тј. лидера, председника, шефова држава и главних политичких актера неког сукоба у најбољем случају су поједностављене, али најчешће имају карактер демонизације, дезобличавања, деформације, пренаглашавајући при том негативне или позитивне особине. Сводни резултат оваквих анализа подразумева да се прст кривице упери на само једну особу, односно једну нацију, један народ. Конструктивизам не поставља рестрикције, границе и принципе, остављајући истраживачу широк простор за интерпретацију, провизорна решења и машту. Такође, врло се често заборавља чињеница да шеф државе није више једини политички одлучилац, чак и ако је у питању тиранин, султан или краљ, он је увек окружен саветницима, министрима, бизнисменима, црквеним великодостојницима, професорима и стручњацима, лоби групама. На управо овом подручју може се конструисати сусретно место и реализма и либерализма и конструктивизма. Конструктивизам са тезом о *епистемичким заједницама* као моћним саветницима и креаторима политичких одлука, либерализам са аргументима сарадње датим кроз различите врсте теоријских модела (*затвореникова дилема*, *борба полова*, *Рамбо игра* и сл.) и реализам са својим хипотезама о равнотежи снага, релативним добитима и логиком опстанка.

Реализам процењује да државни актери теже за максималним увећањем моћи (*homo politicus*), док либерали сматрају да актери теже да увећају своју добробит (*homo economicus*). И једни и други сматрају да актери желе да максимално увећају своја „материјална добра“, више него што желе да афирмишу своје „бивствовање“. Конструктивистички приступ узима у обзир жељу актера за потврђивањем позитивне слике од стране других (*homo symbolicus*).¹⁰ При изградњи хипотеза о узроцима међународних сукоба, сва три полазишта морају бити употребљена и заступљена, што ће бити показано у наредном делу овог рада. Она ће нам нужно одредити индикаторе и инструменте, на основу којих треба одабрати методе и изградити инструментарије за прикупљање података.

⁹ Robert Keohane, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton: Princeton University Press, 1984).

¹⁰ Thomas Lindemann, *La guerre* (Paris: Armand Colin, 2010), 11.

Теоријски образац за емпиријски приступ узроцима међународних сукоба

Теорије нису саме по себи циљ, већ оне морају служити формулацији хипотеза истраживања које је могуће суочити са емпиријском реалношћу. Пројекат истраживања је динамички систем делатности, координираних и синхронизованих у циљу стицања научног сазнања, у овом случају о узроцима неког међународног сукоба.¹¹ У основи, постоји четири базична корака у свакој научној студији узрока међународних сукоба, који имају своје подфазе које их даље разрађују: 1) Одређивање почетног питања 2) Приказ проблематике (формулација проблема, предмет и циљеви истраживања) 3) Формулација хипотеза 4) Провера хипотеза.

У првој фази, истраживач даје своја почетна полазишта која су га навела на избор дате теме. Читајући или слушајући о некој теми, конкретно, неком сукобу у свету, истраживача посебно заинтригира неки његов аспект или област, што бива проблематизовано у форми почетних питања која он сам себи поставља. У овој етапи, нужно је прецизирати којој врсти сукоба припада тај рат којим ћемо се бавити. Истраживач мора дефинисати да ли се ради о грађанском или међудржавном рату. Ако је у питању међудржавни рат, да ли је он онда рат између великих сила, или је у питању сукобљавање држава асиметричних снага. Функција почетног/их питања је да самом истраживачу, али и читаоцу, пружи информације о референтном оквиру кретања датог истраживања. Оно нужно утиче на формулисање самог предмета истраживања, циљева и хипотеза и уоквирује простор целокупног истраживања, јер се њиме успоставља однос између реалне друштвене појаве, проблема који се истражује са предметом истраживања. Управо је то разлог зашто формулацији почетног питања треба посветити пуно пажње, јер се слободно може се рећи да је цело истраживање детерминисано овом фазом.¹²

Приказ проблематике, односно формулација проблема и предмета истраживања, спада у другу фазу израде теоријског концепта истраживања сукоба. У суштини, она подразумева примену теоријске синтезе, предложене у првом делу овог рада, која указује на основне димензије и аспекте самог сукоба који се истражује. То је однос између реалне друштвене појаве, проблема који се јављају у вези с том појавом и научног и другог сазнања о њој. Дајући основне обресе узрока сукоба, кроз призму сва три приступа у међународним односима, у грубим цртама хватамо његову сложеност, његове учеснике и његову позадину, које ће бити кон-

¹¹ Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука* (Београд: Службени гласник, 2004), 517.

¹² *Ibid.*, 522.

кретније формулисане у хипотезама. Неопходно је да у овом делу буду изложени друштвени и научни значај самог истраживања, као и резултати претходних истраживања повезаних са датим сукобом који ће нам указати на ниво претходне истражености теме. Овај податак нам је од круцијалне важности при одређивању циљева истраживања, јер ако постоји пуно материјала и анализа о датом сукобу, и научни циљ ће нам онда бити виши (објашњење, прогноза), и супротно, ако је проблему раније посвећено врло мало пажње, онда ће то створити захтев за нижим научним циљевима (опис, класификација), као изградњи солидне основе за даље „стремљење ка научним висинама“.¹³ Последња ставка ове етапе пројекта јесте временска и просторна операционализација предмета истраживања, тј. самог сукоба. Овај корак је нарочито осетљив када се ради о међународним сукобима, јер је готово немогуће са великом прецизношћу утврдити у ком тренутку су настали узроци самог сукоба и колико је неопходно вратити се у прошлост, која би нам открила његове релевантне факторе. Такође, у савременом свету модерних ратова, са пуно учесника, умешача и елемената, тешко је просторно уоквирити поље једног сукоба.

Трећи део, посвећен изради проверљивих хипотеза, мора да буде израђен у складу са претходна два и да из њих логички произилази. Хипотезе су основне мисаоне претпоставке о предмету истраживања. Оне не смеју бити ни уже ни шире од предмета истраживања, морају бити адекватне и симетричне операционалном временском и просторном одређењу истраживања и морају бити сагласне са постављеним циљевима истраживања.¹⁴ Основна подела хипотеза и уобичајени начин њиховог представљања у пројекту истраживања даје се по матрици: генерална хипотеза – општа хипотеза – посебне хипотезе – појединачне хипотезе. Генерална хипотеза покрива цео предмет истраживања, општа хипотеза представља разраду генералне хипотезе, али и даље има карактер општости и нужно ју је даље конкретизовати. Посебне хипотезе представљају конкретизован део опште хипотезе, а појединачне хипотезе су најједноставније и најконкретније, и оне разрађују посебне хипотезе.¹⁵ У карактер самих хипотеза је неопходно уградити основне поставке горе изложене теоријске синтезе истраживања узрока међународних сукоба. Како се не би створила забуна, најбоље је да овај захтев сликовито објаснимо кроз пример неколико хипотеза о узроцима рата у бившој Југославији:

¹³ Ibid., 530.

¹⁴ Ibid., 533.

¹⁵ Ibid., 534.

Посебна хипотеза: Рат у бившој Југославији је узрокован бројним факторима, чија комплексност се може захватити само уз примену реалистичких, либералних и конструктивистичких претпоставки.

Појединачна хипотеза бр.1: Историјске околности, материјални узорци, митови и идеје и дискурси су конститутивни елементи за стварање општег контекста сукоба у бившој Југославији.

- *Индикатори:* историја јужних Словена, идеје југословенства, Нишка декларација 1914, Крфска декларација 1917, Краљ Александар Карађорђевић, историјат Краљевине СХС, I и II светски рат, Устав из 1974., Јосип Броз Тито.

Појединачна хипотеза бр. 2: Симултана трансформација међународног система из кејнзијанизма у неолиберализам и националног система из социјализма у капитализам је један од кључних узрока југословенских сукоба.

- *Индикатори:* самоуправљање, Међународни монетарни фонд, Светска банка, економска криза, Устав из 1974. године, јавни расходи, биланси Република.

Појединачна хипотеза бр. 3: Утицаји великих сила на избијање, ток и крај сукоба су били инспирисани вредностима европског мира, реалним могућностима за војну акцију, погрешним интерпретацијама и жељом за демонстрацијом моћи.

- *Индикатори:* политике и поступци Европске уније, НАТО, Уједињених нација и Сједињених Америчких Држава.

Појединачна хипотеза бр. 4: Односи између локалних елита у конфликту су фиксирани њихове међусобне доживљаје и перцепције, које су потом створиле самоубилачке стратегије: спремност да се интереси бране насиљем, корупција, провокације, радикализација, неспремност на компромис.

- *Индикатори:* дискурси, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, националне телевизије РТС, ХРТ, основно образовање и учбеници, безбедносне дилеме, религије, паравојне формације, секуритизација, идентитети и језик.

Такође, предложени теоријски образац је могуће употребити не само на сукобе који се јављају после Хладног рата. Схватање узрока избијања Првог светског рата немогуће је обавити без примене теоријске синтезе. Заобилажењем и одбацивањем анализа Првог светског рата које

су у потрази за „одговорнима“ и „кривцима“ за избијање овог сукоба, пуно плодотворније ће бити поставити хипотезе у светлу реалистичке претпоставке о безбедносној дилеми и конструктивистичке о потврди идентитета.¹⁶

Посебна хипотеза бр. 1: Велике силе су ризиковале избијање рата како би сачувале образ и оствариле своје националне интересе.

Појединачна хипотеза бр. 1: Сарајевски атентат и аустријски ултиматум Србији имају свој основ у бризи за сопствену безбедност и жељи да се сачува идентитет на међународној сцени.

– *Индикатори:* атентат у Сарајеву, бланко захтев Србији, непотписивање захтева од стране Србије, ултиматум.

Појединачна хипотеза бр. 2: Погоршана војна и дипломатска сарадња између Немачке и Аустро-Угарске пре Првог светског рата навела је немачке вође да преузму велике ризике како би ослабиле и уништиле Антанту.

Појединачна хипотеза бр. 3: Атентат у Сарајеву је доживљен као увреда статусу и престижу Немачке и Аустро-Угарске, јер су велике силе у то време градиле слику о себи као „поносним“ земљама.

Посебна хипотеза бр. 2: Улазак у рат великих сила може се објаснити само комбинацијом реалистичке претпоставке о безбедносној дилеми и превентивном нападу због страха и конструктивистичким претпоставкама о симболичким разлозима ступања у рат.

Појединачна хипотеза бр. 1: Мобилизација спроведена према Шлифеновом плану је имала за циљ поковање најпре Француске, а после 42 дана и поход на Русију.

Појединачна хипотеза бр. 2: Избијање сукоба има симболички карактер: Русија је извршила мобилизацију због страха да не изгуби „образ“ ако њен савезник, Србија, буде уништен од стране Аустро-Угарске.

¹⁶ Lindemann, *La guerre*, 67.

Методе прикупљања и анализе података у истраживањима међународних сукоба

Последња фаза емпиријског истраживања једног међународног конфликта односи се на процедуру провере хипотеза. Као што смо могли да приметимо, свака хипотеза се састоји од става хипотезе, тј. садржаја, смисла и суштине саме хипотезе и од варијабли хипотезе, тј. општих појмова који могу мењати своје значење, датих у форми зависних и независних варијабли. Теоријска дефиниција провере хипотезе подразумева, у најопштијем смислу, откривање промена у зависној варијабли под утицајем независне варијабле. Постоје различите методе којима се ово чини, али о њима ће бити речи нешто касније.

После сваке појединачне хипотезе неопходно је израдити индикаторе, као спољашње манифестације унутрашње суштине неке појаве, који чине везу између става хипотезе и инструментарија за сакупљање података.¹⁷ Инструменти за прикупљање података претварају сваки индикатор у четири основна питања: има ли (постоји ли), колико, какво и зашто.¹⁸ Они нужно одређују природу метода за прикупљање података и инструмената за њихову анализу.

Савремена истраживања из области политичке социологије се базирају, готово искључиво, на примени испитивања у процесу прикупљања података, односно на интервјуу и анкети као основним његовим техникама. Такође, обилато се користи метод студије случаја, биографска метода, понекад и тест. Поставља се питање да ли је могуће употребити ове методе и на прикупљање података за испитивање узрока међународних сукоба. Већина досадашњих истраживања из међународне области су се сводила на историјске и компаративне анализе, на прилично скромна мерила за утврђивање релативних моћи држава и на анализу докумената. Седамдесетих година прошлог века, бихејвиоризам је направио прави бум у међународном пољу, инсистирајући на квантитативним методама, прецизним мерењима и матрицама у анализи међународних односа. Уплив социјалног конструктивизма у поље међународних односа донео је и нове приступе истраживању међународних сукоба. Својим инсистирањем на идејама, вредностима, дискурсима, митовима, конструктивизам је омогућио употребу широке лепезе, рекло би се, несвакидашњих метода за прикупљање и обраду података. Међутим, свака слобода мора да има неку врсту кочнице, па тако постоје нека ограничења по питању употребе ових метода у истраживању међународних сукоба.

¹⁷ Милосављевић и Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, 567.

¹⁸ *Ibid.*, 598.

Интервју и анкета као методе прикупљања података карактерише висок степен продорности и поузданости стечених података. Предмет испитивања могу бити и прошлост и садашњост и будућност, реални догађаји, понашања, замисли, веровања, осећања, убеђења – једном речју било шта. Интервју, као техника испитивања има велику употребну вредност у истраживању узрока међународних сукоба. Контактима са непосредним политичким одлучиоцима, лидерима и саветницима, можемо прикупити податке и за потврђивање реалистичких, конструктивистичких и либералистичких претпоставки. Они су ти који стварају политику и они нам једини могу открити праве разлоге који стоје иза појединих одлука и акција. Путем непосредног интервјуа, неусмерене (слободне) форме која предвиђа само основу за разговор, припрему и израду подсетника, испитивач добија сирове информације о реалним догађајима, као и о вредностима, перцепцијама, схватањима и доживљајима учесника, чинећи га на тај начин најпродорнијим (можда и једним) поузданим средством за долажење до ових података. И не само са учесницима неких догађаја, интервју се данас широко примењује и за прикупљање података од самих теоретичара, научника, стручњака у некој области, све више узимајући место непосредној анализи докумената или „парафразирању“ поменутом на почетку овог рада.¹⁹

Неколико мана и ограничења се намећу приликом разматрања употребе ове технике испитивања. Пре свега, до политичких одлучиоца, лидера и моћника је врло тешко доћи, с обзиром на „вео тајновитости“ који се труде да задрже, али и због реалних препрека везаних за безбедност, густ распоред и немогућност приступа највишим инстанцама. Како ћете уговорити интервју са Николом Саркозијем, ако сте, на пример, студент који пише дипломски рад о имигрантској политици Француске? Студент можда нема приступ политичким врховима неке државе, али зато имају новинари и телевизије, које често снимају интервјуе, документарне емисије и филмове о вођама, догађајима, политикама, темама, проблемима, ратовима. У тим случајевима су нам од помоћи квантитативна и квалитативна анализа садржаја. Но, о томе нешто касније. Друга препрека коришћењу интервјуа као методи прикупљања података подразумева чињеницу да ваш саговорник просто неће желети да вам одговори на одређена питања, стављајући вам то до знања врло отворено, или прикривеним избегавањем конкретног одговора на конкретно постављено питање. У том случају, испитивачу су на располагању бројне психолошке стратегије које може да примени како би на крају успео да добије задовољавајуће информације. Зато је неопходно да испитивач изврши детаљну припрему и изради психолошки профил свог саговорника, како би на

¹⁹ Institute of International Studies at the University of California, Berkeley, <http://conversations.berkeley.edu/>

најбољи могући начин прилагодио стратегију његовој личности. И трећи велики проблем који се намеће приликом коришћења ове методе односи се на дате одговоре од стране испитаника, али који једноставно нису тачни, или су неосновани. Како то не би утицало на квалитет анализе података, закључивање и непосредну проверу хипотеза, кључно је да испитивач изврши проверу одговора путем бројних помоћних питања, као и прикупљањем података помоћу других извора и на другим местима, и њиховим критичким упоређивањем.

Интервју има највећу могућу вредност у испитивању узрока међународних сукоба, ако се, на пример, обавља са припадницима војних снага неке земље, ратним заробљеницима, непосредним учесницима борби, очевицима догађаја, чије личне приче и искуства могу открити врло значајне елементе неког међународног сукоба.

Анкета, као техника испитивања путем упитника, може имати форму усмене, писане и комбиноване анкете. У прикупљању података који се тичу узрока међународних сукоба, анкета може имати широку примену у испитивању ставова, вредности, идеологија, унутрашњих покретача и перцепција становника неке државе која је у сукобу, једног града, општине, или друге мање групе. Овај метод је изузетно продоран и обећава обиље података који не могу бити прикупљени ниједном другом методом, а који могу бити кључни приликом одбацивања или потврђивања исправности постављених хипотеза. И овде треба водити рачуна о психолошкој, а нарочито логичкој стратегији, која се односи на распоред питања и њихову форму. Изради узорка треба прићи са нарочитом пажњом. Узорак мора бити статистички и друштвено репрезентативан, на тај начин да реално осликава стање у статистичкој маси. Веома велики број истраживања која се добро спроведу, прикупљени подаци правилно анализирају и закључи на основу њих, пада у воду јер им узорак није репрезентативан. Зато овде треба обратити посебну пажњу и укључити велики број сарадника и саветника, јер од ове фазе зависи кредибилитет читавог испитивања.

Анализа садржаја докумената, квалитативна и квантитативна мора имати широк простор заступљености у истраживању међународних сукоба, јер њен предмет могу бити прошлост, садашњост, будућност, опште, посебно и појединачно. У документа се не убрајају само уговори, споразуми, уставни, одлуке и програми, већ и телевизијске и радио емисије, говори, филмови, музика, дневна штампа и слично. Анализа дискурса представља део анализе садржаја докумената. Коришћењем ове методе, која постаје незаменљива сваком истраживачу међународних односа који прати савремене токове и методе, могуће је открити садржаје усмерености, вредности, циљева, жеља, метода и техника, актера, основних црта и поретка неког документа. Такође, могуће је утврдити

и категорије форме неког документа које се односе на облик саопштавања и начин саопштавања, облике изјава и судова, интензитета, трикова и симбола употребљених у неком документу. На пример, у испитивању узрока рата у бившој Југославији врло је занимљиво урадити анализу уџбеника из историје који су се користили у сукобљеним земљама, како би се утврдили процеси формирања ставова припадника народа Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине и Словеније.

Анализа прикупљених података и непосредна провера хипотеза чине последњи део завршне етапе у испитивању узорка неког међународног сукоба. Постоје различите методе за остварење овог задатка. На првом месту налази се утврђивање „истодобних података“ између објашњавајућих (експликативних) варијабли и објашњених варијабли. У првом случају, можемо приступити упоређивању веома великог броја случајева како бисмо утврдили статистичке корелације између зависне варијабле, тј. оне коју тежимо да објаснимо, и независне варијабле, тј. оне којом желимо да објаснимо неку појаву. Овај принцип „истодобних варијабли“ можемо додатно да учинимо сложеним увођењем треће варијабле, када добијамо шему: Ако А узрокује Б који узрокује Ц, Б мора да је интервенишућа варијабла.²⁰ Неки истраживачи који су се питали да ли постоји веза између „поларности“ међународног система и фреквенције избијања сукоба мерили су број великих сила који егзистира у оквиру међународног система у једној календарској години и онда утврђивали да ли повећање њиховог броја утиче на увећање броја међународних сукоба. Такође, Чарлс Доран, теоретичар циклизма, сматрао је да је могуће утврдити, за сваки период, потенцијал моћи сваке светске силе, мерећи њене економске, војне и демографске параметре. Ова анализа је показала да сила која се налази у релативном паду према некој другој великој сили, на пример Немачка према Русији, има тенденцију да се понаша агресивно, нарочито ако раст њене моћи у претходном периоду није био рекомпензован растом њених одговорности и утицаја у међународној арени.

Међутим, статистичке студије доносе и бројне тешкоће. Најважнија међу њима је да је поређење случајева често површно и да се врло често врши поређење случајева који нису упоредиви. Зато је неопходно компарацију вршити према њеним основним правилима: прецизно утврдити компарабле (својства и особине које ће се поредити) и одредити критеријум(е) поређења.

Други могући приступ анализи података подразумева својеврсно утврђивање корака (*process tracing*) која укључује секвенцијалну анализу и откривање узрочних механизма. Циљ је открити зашто се нека корелација дешава и да откријемо етапе које доводе до тога да А узрокује Б.

²⁰ Lindemann, *La guerre*, 64.

Овај каузални процес врло често подсећа на домино ефекат: пад једне домине проузрокује и пад свих осталих. На овај начин можемо, на пример, показати да је поморско наоружавање Немачке на крају XIX века проузроковало узрочни ланац који је повећао могућност за избијање Првог светског рата. Најпре је довело до тога да Енглеска изађе из изолације 1904. године, закључујући са Француском *Entente cordiale*, што је навело Немачку да уђе у рат 1914. године.

На крају, треба поменути „постмодернистичке“ приступе који одбијају сваку врсту узрочности међу појавама и догађајима. Они тврде да су феномени увек језички конструисани и да њихова значења варирају са временом. Критичка анализа нам такође може разјаснити чињењицу да су неки феномени настали као ратови у XIX веку, данас постали „хуманитарне интервенције“.

Приликом саме провере хипотезе увек морамо да поштујемо основна правила која су дата да би тај процес био ваљано извршен. Хипотеза мора бити у целини свог садржаја проверавана на исти начин, а узастопно је могуће проверавати је и на више начина. Мисаона или теоријска истраживања подразумевају проверу хипотеза мисаоним поступком и појмовима, а емпиријска истраживања искуственим подацима. Не сме остати нерешен ниједан искуствено запажен случај. Могуће је проверити само појединачне конкретне хипотезе, преко којих проверавамо посебне, а преко њих опште. Истим подацима се не могу доказивати два супротна резултата и потврђивањем или одбацивањем једне хипотезе не значи да су потврђене или одбачене њој супротне хипотезе.²¹

---

²¹ Милосављевић и Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, 646.

Литература:

- Keohane, Robert. *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Kratochwil, Friedrich, John Gerard Ruggie. „International organization: a state of the art on an art of the state.“ *International Organization* 40, 4, (2009): 753-775.
- Lake, David H. and Robert Powell. „Strategic Choice and International Relations.“ in: *Strategic Choice and International Relations*, 1-38. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Lindemann, Thomas. *La guerre*. Paris: Armand Colin, 2010.
- Милосављевић, Славомир и Иван Радосављевић. *Основи методологије политичких наука*. Београд: Службени гласник, 2004.
- Moravcsik, Andrew. „Liberal International Relations Theory: A Scientific Assessment.“ in: *Progress in International Relations Theory: Appraising the Field*, 159-204. Cambridge, MA: The MIT Press, 2003.
- Moravcsik, Andrew. „Theory Synthesis in International Relations: Real Not Metaphysical.“ *International Studies Review* vol. 5, 1 (2003): 159-204.
- Накарада, Радмила. *Распад Југославије: Проблеми тумачења, суочавања и транзиције*. Београд: Службени гласник, 2008.
- Стефановић-Штамбук, Јелица. *Дипломатија у међународним односима*. Београд: ФПН – Чигоја штампа, 2008.
- Smith, Steve. „Positivism and Beyond.“ in: *International Theory: Positivism and Beyond*, 11-44. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

*Summary***Marina Ilić****International conflicts' causes research methods**

Key words: *international conflicts, theories of international relations, theory synthesis in international relations, data collection methods, data analysis methods, testing hypotheses*

The topic of this paper includes basic questions of the philosophy of social sciences, the role of international relations' theories and the possibilities of their fruitful synthesis, the construction of research questions, issues of selection, validity, reliability, and a comparison of various methods and techniques of data collection and data analysis in the international conflicts' causes researches. The results of this analysis and given suggestions provide an introduction to methodology and research methods relevant to undertaking a contemporaneous achievement in the international relations' field. In addition, the paper will introduce readers and students of international relations to the background debates in philosophy of social science and international relations' theories that underpin different methodological approaches. The purpose is to help students identify the appropriate methodological approach for their project of international conflict researches and to encourage them to apply the newest achievements of international relations' theories.